

Podplukovník gšt. Ing. Richard J a n d e r k a

PŘÍKRYTÍ STÁTNÍ HRANICE

V současné době, kdy se v armádě rozpracovávají zásady operačního umění na základě nově vzniklých podmínek, je třeba řešit problematiku **přikrytí státní hranice** (PSH).

PSH lze chápat jako pojem vojensko-politický a z hlediska vojenského - strategickooperační. V jeho obsahu jsou zahrnuta opatření prováděná vojsky Armády České republiky v součinnosti s dalšími ozbrojenými silami a státními rezorty.

Tak jako každá oblast vojenského umění má svůj historický vývoj, také PSH, jako relativně samostatná součást obrany státu, postupně vznikalo, vyvíjelo se a měnilo svůj obsah i formu. Je zřejmé, že vznik pojmu PSH velmi úzce souvisí se vznikem jednotlivých států a především s přesným vymezením jejich hranic. První náznaky organizace a provádění PSH je možné najít již v dávné minulosti. I když nelze hovořit o PSH v dnešním smyslu, projevovaly se snahy zabránit protivníkovi v nenadálém napadení vlastního státu, „uzavřít hranice“, zabránit pronikání nepřátelských sil přes hranice apod. Jako příklad z dávnější historie je možné uvést Chody Čechách.

Dnešnímu pojetí se však PSH začíná přibližovat až ve válkách 19. a především 20. století. Rozbor zkušeností z těchto válek ukazuje, že jejich průběh byl značně ovlivněn rychlým provedením mobilizace a operačním rozvinutím sil s cílem využít překvapení a dosáhnout zničení protivníka již v průběhu prvních střetnutí. U protistojící strany vyvolávaly tyto tendence snahu zabránit překvapivému napadení protivníkem, umožnit nerušené rozvíjení vlastních ozbrojených sil a zaujetí operační sestavy vojsky. Tyto úkoly měly zabezpečit a splnit síly a prostředky určené k PSH. V některých případech se dokonce projeví i tendence k aktivní bojové činnosti vojsk PSH. Např. v Německu v roce 1914, aby mohla být provedena nerušená všeobecná mobilizace, byla vojska vyčleněná pro PSH předložena ještě před zahájením války k belgické hranici s úkolem - v den zahájení mobilizace zahájit bojovou činnost a na území Belgie ovládnout výhodné čáry a objekty pro rozvinutí hlavních sil.

V období mezi světovými válkami se problematika PSH dále rozvíjela. Jako příklad možného řešení lze uvést i způsob PSH (podle tehdejšího názvu „zajištění hranic“) plánovaný a prováděný v ČSR v letech 1936-1938. Při mobilizování armády ČSR byl vytvářen první sled (tzv. mobilizační útvary „A“), který byl určen k zajištění hranic a druhý sled (tzv. mobilizační útvary „B“), které sloužily k formování „manévrovací“ armády. Jednotky prvního sledu byly seskupovány do „hraničních

oblastí, které měly obsadit státní hranici a vytvářet „hraniční pásmo“. K ochraně a střežení postupně dokončovaných objektů opevnění na státní hranici před diverzní činností henleinovců byly vytvářeny nejprve tzv. **strážní oddíly**, organizované z pohraničních vojenských posádek. Později bylo nutné k uvedeným úkolům vytvořit samostatné jednotky, které se nazývaly **strážní prapory**, které měly být spojeny do **pluků zajištění lehkých opevnění**. Úkolem těchto zvláštních jednotek dislokovaných již v míru v pásmu opevnění, bylo vytvořit v případě ozbrojeného napadení ve svěřeném úseku nejnutnější bojové osádky důležitých objektů do té doby, než přijdou další posily, vytvářené zálohami z blízkého okolí. Takovým způsobem byly v této době prováděny přípravy k plnění některých obdobných úkolů jako má i v současné době PSH.

Druhá světová válka potvrdila rostoucí význam počátečního období války pro její průběh i výsledek. Státy, které byly napadeny Německem, zpravidla v tomto období odrážely agresi vedením obranných operací silami vojsk prvního strategického sledu. Pod jeho **přikrytím** pokračovala všeobecná mobilizace, soustředování vojsk druhého strategického sledu i rychlá realizace plánu vojenskoekonomické mobilizace. Z uvedené je zřejmé, že chápání PSH v této době bylo značně široké a zahrnovalo i vedení obranných operací prvním strategickým sledem v počátečním období války. Začínají se zde objevovat dva základní pojmy celé problematiky:

- ▲ **operační přikrytí** zahrnující přípravu i vedení obranných operací (armádními sbory i vševojskovými armádami),
- ▲ **přikrytí státní hranice** chápáné jako zaujetí obrany určenými silami a prostředky na státní hranici ještě před zahájením války a končící zaujetím operační sestavy vojsky.

Období po 2. světové válce bylo v problematice PSH charakteristické využíváním zkušeností z války a také jejich rozvíjením. V armádách bývalé Varšavské smlouvy, a tedy i v ČSLA názorům na způsoby zahájení války odpovídaly i názory na cíle „operačního přikrytí“ a zejména na vedení počáteční bojové činnosti vycílenými vojsky. Operační přikrytí bylo považováno za součást útočných operací a „pásmo přikrytí“ bylo tvořeno v některých případech jako součást výchozího prostoru, nebo bylo vymezeno vpředu státní hranicí a jeho zadní hranice byla totožná s předním okrajem výchozího prostoru pro tyto útočné operace.

Postupný vývoj doktrinálních principů a názorů vedl, zejména od poloviny 80. let, v armádách Varšavské smlouvy k přijetí hlavní formy odrážení agrese - strategické obranné operace na kontinentálním válčišti. Tato skutečnost změnila i názory na cíle, úkoly, způsoby vedení bojové činnosti i místo „operačního přikrytí“ a „PSH“ v rámci obranné operace armády nebo frontu. Problematika PSH nebyla prakticky uvedena v tehdejších operačních předpisech a jeho zásady nebyly ani v žádném jiném normativním dokumentu zakotveny. I když pro ČSLA mělo PSH a vedení války na jejím počátku klíčový význam, bylo teoreticky jen málo rozpracováno, zejména vzhledem k různým variantám ohrožení státu. Naopak v praktickém řešení tohoto úkolu byla vykonána řada opatření k efektivnímu vynaložení prostředků a dosažení stanovených cílů. Teoretickému rozpracování bránila i přísná utajenost těchto opatření. Situace, kdy se tak důležitý úkol, jakým PSH je, podstatným způsobem

teoreticky neřeší, by se neměla opakovat, zejména při zpracování nového operačního předpisu.

Ze stručně uvedeného historického vývoje PSH je zřejmé, že v současné době jsou velice podnětné zkušenosti z předmnichovské republiky. V mnohých směrech jsou přínosnější než příslušné zkušenosti z období po 2. světové válce v bývalé ČSLA v rámci Varšavské smlouvy. Je třeba ovšem vzít v úvahu zcela jinou mezinárodní i politickou situaci a rovněž organizační struktury AČR.

Jak částečně vyplývá z uvedeného historického vývoje, PSH v uplynulých dvaceti letech, přibližně do roku 1990, bylo chápáno jako zaujetí obrany v zabezpečovacím pásmu a na prvním (hlavním) pásmu obrany vyčleněnými silami divizí prvního sledu a dalšími silami i prostředky v součinnosti s tehdejší pohraniční stráží. V dalších třech letech se názory na PSH dále vyvíjely a v současné době je pohled na ně širší a mnohostrannější, než tomu bylo v minulosti. Tato skutečnost je podmíněna zejména větší variantností rizik a z nich vyplývajících ohrožení České republiky.

PSH zahrnuje především opatření směřující k **obraně státní hranice**. Tato opatření mohou být prováděna v přhraničním pásmu v rámci celého státu nebo častěji jen v určených prostorech. Rozsah i charakter činnosti vojsk a dalších sil a prostředků bude odpovídat stanoveným cílům PSH. Zpravidla to nebudou jednorázová opatření, ale předpokládá se jejich postupný nárůst. Hlavním vykonavatelem včetně jejich celkového řízení bude Armáda České republiky v součinnosti s dalšími silami a prostředky ozbrojených sil a státními rezorty.

Vzhledem k předpokladu vzniku nevojenských variant ohrožení státu, vyvstává potřeba zabezpečení neprostupnosti státní hranice, zostření režimu na ní - tedy **potřeba ochrany státní hranice**. V tomto případě však nelze hovořit o PSH. Na rozdíl od předcházejícího případu, úkoly ochrany státní hranice budou plněny a řízeny silami a prostředky zejména Ministerstva vnitra v součinnosti s Armádou České republiky.

PSH a ochrana státní hranice mohou mít vzájemné vztahy a souvislosti v následujících variantách:

- na počátku vzniku ohrožení státu je prováděna ochrana státní hranice, která po eskalaci napětí přejde do PSH,
- naopak, při uklidnění napětí může PSH přejít k ochraně státní hranice,
- na některých úsecích státní hranice (proti případnému protivníkovi) bude prováděno PSH a na jiných, méně ohrožených směrech, ochrana státní hranice.

Z uvedeného vyplývá, že problematika PSH a ochrany státní hranice spolu úzce souvisí a jejich úkoly je třeba řešit ve vzájemné souvislosti.

PSH v současném pojetí lze definovat jako: „**Souhrn opatření prováděných vojsky Armády České republiky v součinnosti s dalšími silami a prostředky ozbrojených sil i státních rezortů, určených k zabezpečení obrany státní hranice v míru i za války**“.

Základním cílem PSH je vytvořit podmínky pro nerušenou činnost vojsk armády, dalších sil a prostředků ozbrojených sil, orgánů státní správy, ekonomiky i obyvatelstva v hloubce území státu za jakékoliv situace při vzniku **vojenského ohrožení**.

Z tohoto základního cíle vyplývají další dílčí a postupné cíle, které jsou rozdílné při různých variantách ohrožení státu. Budou to zejména:

- odradit protivníka od porušování státní hranice, případně od zahájení ozbrojeného konfliktu vůbec,
- vyloučit překvapení při zahájení útoku protivníkem (zabránit nenadálému napadení),
- zabezpečit nerušené rozvinutí hlavních sil armády a případně zaujetí operační sestavy k provedení obranné operace,
- získávat čas pro činnost vojsk v hloubce státního území,
- případně další dílčí cíle.

Uvedeným cílům musí odpovídat vlastní **obsah PSH**, který tvoří úkoly plněné vyčleněnými silami a prostředky, tedy jejich činnost. Může to být zejména:

- * zplánování PSH a provádění některých předběžných opatření a činností (rekognoskace, ženijní práce apod.),
- * mobilizační rozvinutí sil a prostředků určených k PSH a jejich všestranné zabezpečení a příprava,
- * přesun a zaujetí obrany na státní hranici vyčleněnými silami a prostředky, dokončení ženijního budování obrany,
- * zabránění pronikání průzkumných orgánů a diverzních skupin protivníka přes státní hranici,
- * vedení průzkumu bez narušení státní hranice, odhalování bezprostředních příprav k zahájení útoku protivníkem,
- * odrážení a zastavení předsunutých odřadů protivníka,
- * vedení obranného boje s hlavními silami protivníka, způsobování mu ztrát a zpomalování jeho postupu,
- * odhalování zámyslu protivníka, směrů jeho vedlejších úderů.

Plnění úkolů PSH bude ovlivňovat řada faktorů, které mohou působit jak v období přípravy, tak i v jeho samotném průběhu. Je zřejmé, že jejich důležitost a míra vlivu na PSH bude rozdílná. Některé budou ovlivňovat PSH jako celek a po celou dobu jeho provádění a mohou se tedy označit jako **faktory obecné, hlavní**. Jiné budou působit jen dílčím způsobem a mít vliv na PSH omezený časově, prostorově apod.

K obecným (hlavním) lze zařadit tyto faktory:

- možná bezpečnostní rizika a z nich vyplývající varianty ohrožení České republiky,
- možnosti protivníka při vojenském ohrožení České republiky v počátečním období konfliktu a jeho zámysl činnosti,
- zámysl obrany České republiky a použití armády,
- síly a prostředky, které lze použít v PSH a jejich možnosti,

- vojenskogeografické podmínky v příhraničním prostoru, kde bude PSH uskutečňováno.

Uvedené faktory ovlivňují PSH jednak při jeho přípravě a hlavně při jeho vlastním provedení.

Definování a klasifikace jednotlivých **bezpečnostních rizik a variant ohrožení** má velký význam pro stanovení cílů, způsobů i úkolů PSH, případně při nevojenských ohroženích - ochrany státní hranice. Důležité je zejména vyhodnotit počáteční fáze vojenských ohrožení, kdy se budou prakticky realizovat opatření PSH.

Vzhledem k tomu, že není vyloučen vznik žádné z variant vojenského ohrožení české republiky, je třeba brát v úvahu **možnosti případného protivníka** k vytvoření těchto ohrožení. Rovněž u tohoto faktoru je nutné zkoumat jeho působení na počátku konfliktu, případně již v míru. Je zřejmé, že bezpečnostní vojenské ohrožení státu bude s velkou pravděpodobností vycházet z blízkosti naší státní hranice. Vzhledem k tomu, že v současné době nemůžeme označit za potenciálního protivníka žádný sousední, ani jiný evropský stát, je nutné provádět hodnocení jejich ozbrojených sil z obecných, nepolitických hledisek. Pro toto hodnocení je třeba stanovit kriteria, která mohou být:

- početní stavy a organizační struktura ozbrojených sil v míru i za války,
- výzbroj, vybavení technikou a její kvalita,
- stupeň vycvičenosti vojsk a jejich připravenost,
- možné způsoby zahájení konfliktu a vedení bojové činnosti,
- úroveň všestranného zabezpečení,
- morální stav vojsk.

Některá kriteria, především početní stavy i výzbroj jsou omezena mezinárodními dohodami o snížení počtu ozbrojených sil v Evropě. Všechna jsou ovlivněna vojenskou doktrínou (vojenskou strategickou koncepcí) příslušného státu, jeho zahraniční i vnitřní politikou a ekonomickou situací, které se však mohou za krizové situace zásadně změnit.

Zámysl obrany České republiky a použití armády bude rovněž významným způsobem ovlivňovat způsoby i existenci PSH, které bude vlastně jeho součástí. Tento zámysl musí být adekvátní především variantám možného vojenského ohrožení státu. Tyto dva faktory spolu úzce souvisí a navzájem se také ovlivňují.

K plnění úkolů v PSH mohou být použity **síly a prostředky** vyčleňované z:

- ♦ Armády České republiky,
- ♦ dalších složek ozbrojených sil České republiky (policie atd.) a orgánů státní správy.

Podíl jednotlivých složek a orgánů bude rozdílný podle variant a způsobů PSH. Při PSH a tedy při vojenském ohrožení státu budou hlavní úkoly plnit síly a prostředky vyčleňované z armády, která bude také řídicí složkou. Další síly a prostředky mohou plnit pomocné úkoly v podřízenosti armády. Při ochraně státní hranice tomu bude naopak.

V případě konfliktu s případným protivníkem, dojde k prvním střetnutím s jeho pozemními silami v příhraničním prostoru. **Vojenskogeografické podmínky** toho-

to prostoru, zejména na vnitřní straně státní hranice, podstatným způsobem ovlivní přípravu i vedení prvních obranných operací k odražení útoku protivníka. Tyto podmínky, zejména přechody přes státní hranici, komunikační tahy a přírodní překážky budou mít významný vliv na přípravu a zejména provádění PSH. Podle svého charakteru mohou buď usnadňovat, nebo také ztěžovat plnění jeho úkolů.

Dílič faktory ovlivňující PSH mohou působit jak v jeho prospěch, tak proti němu. Mohou to být zejména:

- národnostní složení a vztah obyvatelstva k České republice v příhraničním pásmu,
- počasí a roční doba,
- radiační a chemická situace,
- epidemiologická situace, případně některé další faktory.

Uvedené faktory jak obecné, tak dílič, mají velký význam pro celou problematiku PSH. Jedině jejich správným pochopením a zejména poznáním jejich vlivů lze organizovat PSH na kvalitní úrovni.

* * *

PSH ani v současné době neztrácí svůj význam. Tak jako celé operační umění, tak i tato problematika vyžaduje v současných podmínkách nové přístupy i další teoretické rozpracování. Závěry z této teorie by se měly také odrazit i v novém předpise pro velitele a štáby operačního stupně Armády České republiky.